

УДК 316.77:070:654.195:314.743

МЕДІАТИЗАЦІЯ РЕАЛЬНОСТІ ШЛЯХОМ КОНСТРУЮВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ІНКЛЮЗИВНОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО РАДІОПРОСТОРУ

Гиріна Т.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджено теоретичні засади формування інклюзивного простору для соціалізації відособлених категорій слухачів засобами радіомовлення. Викладено потенціал сучасного українськомовного радіомовлення в умовах трансформації та конвергенції до включення у соціальний дискурс людей з особливими потребами (за станом здоров'я, похилого віку, дитячу радіоаудиторію). Автор пропонує ввести до наукової термінології визначення «електронного інклюзивного радіопростору» та вважати потребу його формування одним із ключових завдань медіафахівців у перспективі. У статті викладено етапи трансформації радіоефіру та рівні трансформації радіоконтенту на шляху до формування інклюзивного медіапростору.

Ключові слова: ексклюзія, інклюзивний простір, трансформація цифрових медіа, українськомовне радіомовлення.

Постановка проблеми. З набуттям незалежності інформаційно-комунікативний простір України почав інтегруватися у світовий медіаконтекст. Для радіослухача це ознаменувалося не лише падінням «залізної завіси», а й стало передумовою до включення у міжнародний порядок денний найкращих зразків аудіального мистецтва, традиції українського радіо, світ із здобутками якого був знайомий виключно завдяки зусиллям вдало організаційно оформлених осередків українців у різних країнах. Суб'єктність українськомовного радіомовлення, його конкурентоспроможність на міжнародній медіаарені нині визначається вербальними та акустичними традиціями й тенденціями до конвергентності на рівні міжкультурної комунікації. Відтак розв'язання наукової проблеми із визначення українськомовного радіомовлення як мультимедійного складника світового медіасередовища, у тому числі в аспекті конкурентного та прибуткового сегменту українського медіаландшафту, потребує системного розгляду соціальної ролі радіомовлення, зокрема в частині формування інклюзивного простору для українців із особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен інклюзії популяризувався в освітньому процесі, де включення учнів з особливими потребами до загального навчального, позашкільного середовища стало предметом широкого вивчення. Тема інклюзивної освіти закладена в ряді міжнародних документів, серед яких «Загальна декларація прав людини» (1948 р.), «Всесвітня декларація про освіту для всіх» (1990 р.), «Саламанкська декларація і програма дій щодо навчання осіб з особливими освітніми потребами» (1994 р.), «Світова програма розвитку освіти», яка була прийнята на Всесвітньому форумі з питань освіти у Дакарі (2000 р.), та інші договори, які є цінними з огляду на розуміння сутнісних підходів до рівності не лише в навчанні, а й у медіа. Теоретичні засади дослідження методик включення осіб з особливими потребами у соціальну систему суспільства розроблялися науковцями комплексно з 1960-х рр., коли «на зміну старої парадигми суспільно-державного усвідомлення «повноцінна більшість» – «неповноцінна меншість» приходить нова – «єдина спільнота, яка включає і людей з певними проблемами» [2, с. 8]. Тоді авторитет-

ний на міжнародному рівні дослідник наслідків управління людськими ресурсами, омбудсмен Шведської асоціації дітей з обмеженими можливостями Б. Нір'є, [9] узагальнив практичний досвід директора національної служби для розумово відсталих у Данії Н. Банк-Міккелсона, та виступив із доповіддю, висновки якої є особливо цінними для загального розуміння шляхів розвитку радіомовлення у напрямку формування інклюзивного простору для особливо вразливих груп слухачів. За підсумками роботи із розумово відсталими тут викладено комплексні принципи, які вважаємо справедливими для різних категорій аудиторії. Вони передбачають дотримання звичного ритму життя, виконання традиційних обов'язків, відповідальність за них, набуття життєвого досвіду, розвиток, право на вибір та повагу до нього, правила, що ґрунтуються на загальних нормах поведінки для звичайних людей. У наступні роки ці судження лягли в основу загальної теорії інклюзії у різних сферах суспільного життя, у тому числі і в медіа, також вони представлені у теорії «нормалізації», яка «приділяє увагу таким аспектам «нормального життя», як нормальний добовий ритм, нормальні фази життєвого розвитку та нормальні стандартні економічні вимоги» [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах інтенсифікації глобалізованого інформаційного простору потребує конструювання інклюзивного простору для соціально вразливих груп слухачів, серед них люди із особливими потребами, люди похилого віку, діти та ін.

Мета статті полягає у визначенні потенціалу радіомовлення у становленні інклюзивної соціальної комунікації в об'єднанні ментальних груп слухачів у радіопросторі, формуванні культури толерантності та взаєморозуміння.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження трактують інклюзивний підхід до отримання знань як «процес включення у систему освіти та зменшення її відторгнення таким чином, щоб ефективно реагувати на різноманітні потреби конкретної людини» [5]. На думку індійських дослідників Я. Каура та Б. Аврори адаптуватися має не людина до системи, а навпаки, ціла система трансформується для задоволення потреб меншості. Такий підхід вважаємо перспективним

в умовах трансформації усталених норм роботи не лише освітніх установ, але й інститутів медіа, персоналізація у роботі яких може задовольнити потреби різних груп аудиторії. На прикладі африканських країн дослідники з Ефіопії Е. Мітуку, Й. Алему та С. Менгсіту доходять висновку, що виключно спільними зусиллями членів родини, вчителів, держави та суспільства можна забезпечити ефективний процес інтеграції відособлених груп людей та окремих осіб та їхню соціалізацію [8]. На думку дослідниці допоміжних технологій в інклюзивній освіті Ф. Хуршед Ахмад, доступ до інформації усіма можливими способами в умовах від інтеграції в навчальні групи до тренування слухових навичок через аудіальний контент та право вибору, яким володіють і не-інваліди є основними засадами інклюзії [6]. Потенціал технологій як інструментарію включення людей з особливими потребами в суспільний контекст виклав у своїх роботах австралійський науковець Д. Конза [7, 8], а С. Петерс проаналізувала досвід США, Канади, країн Європи у впровадженні технологій інклюзивного навчання в освітній процес. Дослідниця дійшла висновку, що «сила у різноманітності, і всі діти мають сильні сторони. Ми повинні інвестувати наші переконання, наші ресурси та наші інтелектуальні можливості у вирішення проблем інклюзивної освіти» [10].

У науковій літературі присвяченій формуванню інклюзивного простору часто вживаються поняття «інтеграція» та «інклюзія» (або «Соціальна модель» за Н. Грозною), а також протилежна їм «ексклюзія». Суміжне використання та близьке тлумачення термінів, на нашу думку, потребує додаткової уваги до суті процесів, адже тут вони протилежні і радіомовлення орієнтується тільки на один з сегментів. Інтеграція, на думку А. Кассаха це «участь інвалідів на звичайних аренах взаємодії, як, наприклад, в дитячих садах і школах» [4 с. 116]. Вона, на думку І. Боровикової, може мати фізичну та адміністративну природу, поділятися на функціональну та громадську. Інклюзію ж доцільно розглядати у протилежності до ексклюзії, де перша є бажаним результатом або стратегією для боротьби з соціальною не включеністю», а друга, на думку А. Ріммермана – «прояв низької соціальної згуртованості» [11, с. 35]. Розроблена у дослідженнях Н. Грозної та поглиблена М. Чайковським на українському ґрунті «соціальна модель» подібно інклюзії визначає «ставлення до інвалідів, згідно з яким провідного значення набуває адаптація середовища до потреб людини з інвалідністю, створення системи соціальних зв'язків і розвитку її здібностей там, де вона живе, вчиться і працює» [3].

Інтеграція, як процес націлений на конкретного індивіда передбачає його підлаштування під систему освіти, соціалізації, комунікації на рівні медіа коли слухач вимушений сприймати не пристосований для нього контент. Це часто супроводжується імітацією дій чи розуміння очікуваного від людини соціумом на перших етапах, а далі призводить до поступового розриву комунікації та від'ємної соціалізації. Інклюзія ж набагато ширше поняття яке передбачає зміну сприйняття суспільством певних питань та орієнтація його на толерантне ставлення до різних

категорій людей, що, по суті, є трансформацією суспільного ладу, поглядів, створення сприятливого мікроклімату для аудиторії. Завдяки такому підходу зміни починаються на макорівні і стосуються усього суспільства, його соціальних інститутів, чільне місце серед яких посідає україномовне радіо, яке працює над створенням спеціалізованих проектів, адресованих слухачам певних категорій (як то програма «Більшість меншостей» на радіо «Сковорода») які будуть цікавими і широкому загалу.

Тож розмірковуючи над інклюзивною освітою можна говорити виключно про навчання, а розглядаючи інклюзію охоплюємо ціннісну орієнтацію, адаптацію соціуму до проблем та умов життя різних категорій відособлених груп населення, що їх можемо класифікувати за фізичними характеристиками, віковими, соціальними тощо. Відтак проблемою, яка вирішується засобами радіомовлення у контексті формування інклюзивного простору не лише для дітей, а й для інших вразливих груп населення є досягнення потенційно можливих високих результатів у царині, що визначається індивідом чи групою як гранично оптимальні та бажані у процесі комунікації, соціалізації, самопрезентації із подальшим усвідомленим інтеграційним рухом у напрямку співвіднесення себе із соціальним інститутом та орієнтацію на зайняття в ньому бажаного місця (працевлаштування, навчання, дружба, стосунки тощо). Водночас поліфонізм структури радіофіру, який і без того орієнтований на рівний доступ до контенту для традиційної «більшості» (у розумінні осіб, які не потребують особливих умов для сприймання) формує плюралізм думок, стимулює до нових звершень, та змушує цінувати те, для чого комусь доводиться докладати зусиль.

В залежності від специфіки сприйняття та особливого місця в соціальній архітектурі медіа виділимо широкі групи населення, які за маркерами ставлення до себе суспільства, відособленого усвідомлення себе включено чи не включено у соціальний дискурс потребують особливої уваги з боку радіоспільноти україномовного медіасередовища. До таких груп відносимо:

- людей з особливими потребами за станом здоров'я;
- людей похилого віку;
- дитячу радіоаудиторію;

Виходячи із можливостей до задоволення потреб кожної із визначених категорій слухачів, радіомовлення володіє унікальними акустичними та комунікативними можливостями для акумулювання на своїй платформі електронного інклюзивного простору, що в умовах технологічних трансформацій може стати осередком для розвитку та соціалізації представників різних категорій українців. Відтак пропонуємо під «електронним інклюзивним радіопростором» розуміти необмежений часовими чи просторовими межами, а виключно технічними параметрами прийому, відтворення та комунікування із радіостанцією соціальний медіапростір, орієнтований на забезпечення рівних можливостей задоволення власних інформаційних, пізнавальних, розважальних потреб засобами радіо представниками відособлених груп аудиторії в рамках єдиного медіапроцесу. Український електронний інклю-

звивний радіопростір є складовою інтеграції національного радіопростору в міжнародний контекст, адже численні дослідження, у тому числі і впливових міжнародних організацій (наприклад ЮНЕСКО) засвідчують поступ у тих країнах, органічною складовою інформаційної діяльності яких є розвиток мережі інклюзивного мовлення.

Потенціал радіомовлення у становленні інклюзивної соціальної комунікації важко переоцінити, адже рівень розповсюдженості, доступності, мобільності та сприйняття ефіру дозволяє не лише об'єднати ментальні групи слухачів в радіопросторі, а й сформувати культуру толерантності та взаєморозуміння. Запорукою успіху тут може бути виключне усвідомлення авторами для кого та з ким вони працюють та готовності аудиторії до емпатії, прийняття допомоги та відкритості. Історичний досвід зарубіжних країн із формування культури толерантності за ознаками раси, статі, статусу, фізичних особливостей, поколінь українців Радянського Союзу вихованих на засадах повного ігнорування наявності у соціумі людей із особливими потребами, які в клітках-квартирах ставали аудиторією радіостанцій не за цікавістю, а від безвиході та нудьги, демонструє поступ у напрямку до усвідомлення потреби формування включеного медіапростору. В сучасних дослідженнях з інклюзивної освіти не оцінено потенціал радіомовлення у процесі соціалізації людей з особливими потребами, у той час як український радіопростір поступово орієнтується на задоволення потреб так званих «меншостей».

Медіатизація реальності на шляху до трансформації архітектури інклюзивного радіопростору в Україні проходить за стандартною, традиційною для більшості країн схемою від і-

норування наявності проблем, через байдужість до орієнтації на рівність та соціальну відповідальність завдяки включеності будь-якого громадянина в медіапроцес (рис. 1).

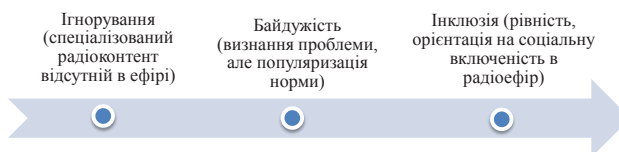

Рис. 1. Етапи трансформації радіоефіру на шляху до формування інклюзивного медіа простору

Висновки і пропозиції. Тотальна інформатизація і цифровізація сучасного медіапростору стала найбільшим викликом, які коли стояли перед медіа. Вийшовши на новий рівень можливостей радіостанції стали на шлях персоналізації мовлення, задоволення індивідуальних потреб радіослухачів, завдяки формуванню для них оптимального інформаційного порядку денного. Саме трансформація медіа відповідно до потреб аудиторії (інклюзія), на противагу підлаштуванню слухача до змістового та смислового вибору редакції (інтеграція) є перспективним напрямком розвитку конкурентоспроможного україномовного радіомовлення. Використання засобів електронної комунікації з метою включення специфічних категорій слухачів до єдиного медіапростору в умовах конвергенції радіо є чи не найвідповідальнішим завданням, яке стоїть перед соціальним інститутом радіо. Зокрема, перспективними у цьому контексті є дослідження потенціалу радіомовлення для конструювання електронного інклюзивного радіопростору для дитячої, найстаршої радіоаудиторії тощо.

Список літератури:

1. Боровикова И. Нормоцентризм, социальная интеграция и социальная инклюзия инвалидов [Электронный ресурс] / И. Боровикова // Общество: философия, история, культура. – 2016. – Режим доступа: <http://dom-hors.ru/vipusk-2-2016-obshchestvo-filosofiya-istoriya-kultura/>.
2. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. – К.: «А.С.К.», 2012. – 308 с.
3. Чайковський М. Інтеграція та інклюзія молоді з особливими потребами: соціально-педагогічна складова / М. Чайковський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2015. – № 10. – Р. 69–73.
4. Kassah A. Funksjonshemning. Sentrale ideer, modeller og debatter / A. Kassah, B. Kassah. – Bergen: Fagbokforlaget, 2009. – 236 с.
5. Kaur J. Inclusive education – an integrated approach / J. Kaur, B. Arora // International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature. – 2014. – № 2. – Р. 59–64.
6. Khursheed Ahmad F. Use of Assistive Technology in Inclusive Education: Making Room for Diverse Learning Needs / F. Khursheed Ahmad // Use of Assistive Technology in Inclusive Education. – 2015. – № 2. – С. 62–77.
7. Konza D. Inclusion of students with disabilities in new times: responding to the challenge / D. Konza, P. Kell, W. Vialle. – Wollongong: University of Wollongong, 2008. – 236 с.
8. Konza D. Inclusion for Children with Dual Exceptionalities [Electronic resource] / D. Konza // Eric. – 1998. – Access mode: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED427449.pdf>
9. Mitiku W. Challenges and Opportunities to Implement Inclusive Education / W. Mitiku, Y. Alemu, S. Mengsitu // Asian Business Consortium | AJHAL. – 2014. – № 2. – Р. 118–136.
10. Nirje B. The Normalization Principle and its Human Management Implications' by Bengt Nirje [Electronic resource] / Nirje // Association for the Rehabilitation of the Mentally Handicapped. – 1967. – Access mode: <https://www.thetcj.org/child-care-history-policy/the-normalization-principle-and-its-human-management-implications-by-bengt-nirje>
11. Peters S. Inclusive education: an efa strategy for all children / S. Peters., 2004. – 72 p.
12. Rimmerman A. Social Inclusion of People with Disabilities. National and International Perspectives / A. Rimmerman. – Cambridge, 2014. – 182 с.

Гирин Т.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕДІАТИЗАЦІЯ РЕАЛЬНОСТІ ПУТЕМ КОНСТРУВАННЯ АРХИТЕКТУРИ ІНКЛЮЗИВНОГО УКРАЇНОМОВНОГО РАДІОЕФІРА

Анотація

В статті досліджені теоретичні основи формування інклюзивного простору для соціалізації обособлених категорій слухачів засобами радіовещання. Изложено потенціал сучасного україномовного радіовещання, в умовах трансформації і конвергенції, к включенню в соціальний дискурс людей з особливими потребами (по стану здоров'я, похилого віку, дитячу аудиторію). Автор пропонує ввести в наукову термінологію визначення «електронного інклюзивного радіопростору» і вважати потребою його формування однією з ключових задач медіаспеціалістів в перспективі. В статті викладені етапи трансформації радіоефіра і рівні трансформації радіоконтенту в процесі формування інклюзивного медіапростору. **Ключові слова:** ексклюзив, інклюзивне простору, трансформація цифрових медіа, україномовне радіовещання.

Girina T.S.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

MEDIAIZATION OF REALITY BY PROJECTING THE ARCHITECTURE OF THE INCLUSIVE UKRAINIAN COMMUNITY RADIO OF THE ENVIRONMENT

Summary

In the article the theoretical principles of formation of the inclusive space for socialization of separate categories of listeners by means of broadcasting are researched. The potential of modern Ukrainian-language broadcasting in the conditions of transformation and convergence before inclusion in social discourse of people with special needs (health, elderly, children's radio audiences) is described. The author proposes to introduce into the scientific terminology the definition of «electronic inclusive radio space» and consider the need for its formation as one of the key tasks of media professionals in the future. The article describes the stages of the transformation of the radio ether and the levels of transformation of radio content on the way to the formation of an inclusive media space.

Keywords: exclusive, inclusive space, transformation of digital media, Ukrainian-language broadcasting.